

FORDÍTÁSNYELV: A BIRTOKOS SZERKEZET SZÓRENDJE

TRANSLATED LANGUAGE: THE GENITIVE CONSTRUCTION

HELTAI PÁL¹

A magyar nyelvben a birtokos szerkezet jelöletlen szórendje szerint a birtokos megelőzi a birtokszót. A szórend megfordítása lehetséges bizonyos esetekben, de a fordított szórend jelöltnek számít (topikalizáció stb.). A jelöletlen angol *of*-birtokos szerkezet szórendje fordította a magyar jelöletlen birtokos szórendnek, és egyezik a magyar jelölt szórenddel. Ezért ha az *of*-birtokos szerkezetet a szórend változtatása nélkül fordítjuk magyarra, eltolódás jelentkezik a szerkezet jelöltségében: az eredetileg jelöletlen szórend a fordításban jelölt lesz. Ha ez a jelölt szórend indokolatlan, az megnehezítheti a fordított szöveg megértését. A fordított szövegek („fordításnyelv”) a feltételezések szerint abban térnek el a nem fordított szövegektől, hogy az egyes szerkezeteknek más az eloszlása. A jelen előadás azt vizsgálja, hogy a két magyar birtokos szerkezeti szórend eloszlása valóban eltér-e az angolról magyarra fordított szövegekben tapasztalt és amatőr fordítók esetében, és milyen okai vannak a jelölt szórend használatának.

Kulcsszavak: birtokos szerkezet, szórend, fordított szöveg, eloszlás, fordításnyelv

In the unmarked word order of the genitive construction in Hungarian the possessor precedes the possessed. Inversion is possible under certain conditions (topicalization etc.), resulting in a marked word order. In English, word order in the *of*-genitive construction is unmarked, corresponding to the marked word order in Hungarian. Translating English *of*-constructions into Hungarian with no change in word order will result in a shift from unmarked to marked. Marked word order may require greater processing effort on the part of the target language reader.

Translated texts (“translationese”) are considered to be different from non-translated texts in the distribution of certain elements and constructions. The present study explores the distribution of marked and unmarked genitive constructions in translated Hungarian texts in the work of inexperienced and experienced translators, and considers the possible causes of the use of marked word order.

Keywords: genitive construction, word order, translated text, distribution, translationese

¹ HELTAI PÁL
habilitált egyetemi docens
Kodolányi János Főiskola Angol Nyelv és Irodalom Tanszék
1139 Budapest, Frangepán utca 50–56.
pal.heltai@gmail.com

Mottó:

„A feje a néninek Éppen jó lesz pemzlinek.”

1. Fordított szöveg és fordításnyelv

A mai fordítástudomány leíró jellegű, ezért nem használja a korábban (és a köznyelvben ma is) elterjedt pejoratív **fordításnyelv** kifejezést. Ehelyett **fordított és nem fordított szövegekről** beszél. Baker szerint a fordított szöveg **nem rosszabb**, mint a nem-fordított, „eredeti szöveg”, hanem **más**: megvannak a maga jellegzetességei, amelyeket le lehet írni:

The starting point of this paper is that translated texts record genuine communicative events and as such are neither inferior nor superior to other communicative events in any language. They are however different, and the nature of this difference needs to be explored and recorded. (BAKER 1993: 234)

Ezek a jellegzetességek főleg disztribúciós különbségek, amelyeket korpuszok segítségével vizsgálhatunk. A disztribúciós különbségek közé tartoznak a tematikus szerkezet eltérései (KLAUDY 1987), egyes szavak kollokációs mintázatainak eltérései (BALASKÓ 2007) vagy egyes szinonimák használatának gyakorisága. Angolról magyarra fordított szakszövegekben például sokkal többször fordul elő a *hasznos* melléknév, mint a *célszerű*, míg nem fordított magyar szövegekben fordítva van (HELTAI 2008). Nyilvánvaló, hogy a magyar szakszövegek által igen kedvelt *célszerű* melléknévnek az angolban legtöbbször a *useful* melléknév felel meg. Az angol szakszövegekben gyakori *useful* fordítása során viszont a fordítók gyakrabban választják a *hasznos* melléknevet, mint a *célszerű*-t. Ez sem mondatszinten, sem szövegszinten nem jelent érzékelhető hibát.

Az az állítás azonban, miszerint a fordított szöveg nem rosszabb, mint a nem fordított szöveg, csak részben helytálló. Bár a disztribúciós különbségeket a mondat szintjén nem érezzük meg, a szöveg szintjén megérezhetjük, még ha nem is tudjuk mindig azonosítani, hogy mi az, amit érzünk. Klaudy szerint

...a forrásnyelv közvetett interferenciájának hatására a fordítás eredményeképpen keletkezett célnyelvi szövegek enyhén eltérnek az autentikus célnyelvi szövegektől. Olyan, gyakran szabad szemmel nem látható különbségekről van szó, melyek nem mondatszinten jelentkeznek, hanem a szöveg egészét teszik fordításízűvé. (KLAUDY 2002: 161)

A fordított és a nem fordított szövegek általános eltéréseit a fordítási univerzálék fogalma jelöli. Ezek azonban, mint ahogy ROBIN (2014) kimutatja, nem csupán eltéréseket, hanem esetenként nemkívánatos eltéréseket jelentenek, amelyeket a lektorok igyekeznek visszanyesegetni. A fordítási univerzálék között számon tartott diszkurzustranszfer, illetve az interferencia törvénye (TOURY 1993, 1995) pedig nyil-

vánvalóan olyan eltéréseket eredményez, amelyek nem egyszerűen másságot jelen-
tenek, hanem érzékelhető, zavaró másságot. Ilyen például az olyan fordítás, amely a
nyelvhelyességi normáknak megfelel, de a szöveg- és műfaj-normáknak nem (KLA-
UDY 1987). Magyarról angolra fordításban például gyakran okoz gondot a tapasztala-
latlan (magyar anyanyelvű) fordító számára a *Meg kell jegyeznünk* szaknyelvi szte-
reotípiá. Szó szerint fordítva (**We have to remark*) nyelvtanilag helyes megoldáshoz
jutunk, a műfaji normáknak viszont az *It should/must be noted* formula felel meg.

Mellékesen jegyezzük meg, hogy az univerzálék meghatározása némileg ellent-
mondásos: BAKER (1993) szerint a fordított szövegek univerzális jellemzőit nem a
nyelvi rendszerek interferenciája okozza, ugyanakkor a diskurzustranszfert – leg-
alábbis részben – a nyelvi rendszerek különbségei magyarázzák, vagy legalábbis a
nyelvi rendszer és a nyelvhasználat határán található nyelvi jelenségek. A nyelvi kü-
lönbségek okozta interferencia szintén általában jellemző a fordításokra, különösen
a gyengébb minőségűekre, tehát akár azt is mondhatnánk, hogy minden fordításra
jellemző a nyelvi- vagy diskurzustranszfer. (A nyelvi interferenciába beleszámíthat-
juk a lexikai interferenciát is, például a szókapcsolatok interferenciáját.)

Nem teljesen érvényes Baker állítása azért sem, mert a fordított szövegek vizsgá-
lata általában jó minőségű, lektorált szövegeken alapul (vö. ROBIN 2014). A képzett
fordítók által készített és lektorált fordítások pedig sokszor jobb minőségű szövegek,
mint egyes eredeti művek, akár irodalmi, akár szakfordításra gondolunk. Az „ere-
deti” szakszövegeket a kutatók többnyire angol szakirodalom alapján írják, és ezeket
nyelvileg gyakran kevésbé igényesen fogalmazzák meg, mint a fordítók a fordítása-
ikat. Így nem csoda, hogy a szöveg minősége alapján, „szabad szemmel” nem na-
gyon lehet eldönteni, hogy egy szöveg eredeti, vagy fordított-e (PÁPAI 2001, HELTAI
2004).

Vannak továbbá kimondottan rossz fordítások is, amelyeknél már mondatszínten
is érzékelhetjük, hogy valami nincs rendben:

- (1) *Biztos bajba került – mondta gondtalanul Audrey. – Azt mondták reggelinél,
hogy vad alak volt. Adósságok meg minden. Úgy örülök, hogy Joe nem ilyen
ember. Van neki tizenöt fontja a postatakarékban. Mondtam már neked?*
(MILNE 1987)

Erről a szövegről lerí, hogy fordítás, különösen a szokatlan szókapcsolatok miatt
(*mondta gondtalanul, vad alak*). Ezek ugyan lehetséges szókapcsolatok a magyar
nyelvben, de nem szokásosak, nem felelnek meg az „anyanyelvi választás” elvének
(PAWLEY & SYDER 1983). Erre a szövegre már joggal használhatjuk a pejoratív *for-
dításnyelv* kifejezést.

Ezen a ponton meg kell említenünk, hogy a nem érzékelt disztribúciós eltérés, az
érezhető disztribúciós eltérés és a nyelvhasználati normától való, már fordítási
hibának tekinthető eltérések között fokozatos az átmenet. A „nyelvtanilag helyes”
megállapítás nem jelenti azt, hogy a fordítás hibátlan, csak éppen más. Azokban az
esetekben, amikor a nyelvtan választást engedélyez, a választást további szabályok

vagy konvenciók szabályozzák, és ha a választás nem felel meg az adott kontextusnak, akkor a fordítást hibásnak tekinthetjük. Így a magyar az E/3. *ő* névmást csak akkor használja, ha az hangsúlyos. Ezért fordítási hibának tekinthetjük, ha a fordító hangsúlytalan helyzetben is kiteszi az *ő* névmást. Más kérdés, hogy mennyire feltűnő az ilyen hiba, észreveszi-e a célnyelvi olvasó, és mennyire zavarja a szöveg feldolgozásában.

Mivel a fordításnak vannak különböző minőségi szintjei, és nem jelenhetjük ki, hogy a kezdő, tapasztalatlan, amatőr fordítók munkái nem fordítások, nem jelenthetjük ki azt sem általános érvénnyel, hogy a fordított szövegek nem rosszabbak a (jó) eredeti szövegeknél. Ráadásul a tapasztalt, jó fordítók is készíthetnek gyengébb fordításokat, ha nem kapnak elég időt a munkához.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a pejoratív értelemben vett fordításnyelvnek vannak fokozatai. Az egészen rossz fordítások esetében a várt nyelvhasználathoz képesti eltérések már mondatszinten azonosíthatók, és ha a szöveg értelmét nem is veszélyeztetik, a szöveg megértését zavarják.

2. A szórend szerepe a fordításnyelvben

KLAUDY (1987) a fordításnyelv jellemzői közül a tematikus szerkezet eltéréseit vizsgálta. Ez részben szórendi kérdés. Feltételezhetjük, hogy a szórendi eltérések a diskurzustranszfer kategóriájába sorolhatók, és jelentős szerepet játszanak a „fordított szöveg disztribúciós eltéréseiben”, illetve a fordításnyelvben.

A magyar nyelvben ugyanaz a mondat több szórendi változatban jelenhet meg, mint sok más nyelvben, és önmagában véve nyelvtanilag mindegyik változat helyes. Szövegen belül viszont lényegesen csökken a helyesnek elfogadható szórendi változatok száma, és gyakran csak egyetlen szórendi változat felel meg az adott szövegösszefüggésben. Jól ismertek például azok a bonyolult szabályok, amelyek az igeiktől igék szórendjét irányítják.

Ugyanakkor egyes esetekben ingadozó, illetve bizonytalan a nyelvhasználat, és a szórendi anomáliák ritkán teszik a mondatot érthetlenné. Ezért gyakran előfordul, hogy anyanyelvi társalgás során fel sem tűnik, ha a szórend nem felel meg pontosan a mondanivalónak, valahova máshova kerül a hangsúly, mint ahova a beszélő szánta. Leírt szövegben viszont már jobban feltűnnek a szórendi pontatlanságok, bár az eltérések ellenére a szöveg többnyire értelmezhető marad. Éppen ezért a fordítás oktatása és gyakorlata során a szórendi hibákat kisebb hibaként, bocsánatos bűnként szoktuk értékelni. A szórendi hibák gyakran a nehezen észlelhető disztribúciós különbségek és a kifejezett fordítási hiba közötti szürke zónába esnek.

3. A birtokos szerkezet szórendje az angolban és a magyarban

Az angol birtokos szerkezet szórendje megegyezik a magyarral: *John's hat* – *János kalapja*. A birtokos esethez hasonló jelentést kifejező *of* prepozíciós szerkezet szórendje viszont fordítottja a magyarénak: *The day of the jackal* – *A sakál napja*. Az angol nyelvtan szabályai szerint mindkét szórend jelöletlen, ha az *'s* inflexiót élő birtokos kapja meg, és ha az *of*-szerkezetben élettelen a birtokos.

A magyar birtokos szerkezetben a birtokos áll elől. Ez a jelöletlen szórend. A birtokos vagy ragtalanul, vagy *-nak* raggal szerepel. A *-nak* ragot bizonyos esetekben kötelező használni. (ennek részleteit l. például BENCZÉDY et al. 1991: 348–50).

A birtokos szerkezetnek azonban létezik a magyar nyelvben az angol *of*-szerkezettel egyező, jelölt szórendi változata is. Nyelvtanilag helyes *A feje a néninek Éppen jó lesz pemzlinek* mondat is. A két angol birtokos szerkezet tehát a következő módon felel meg a magyar változatoknak:

1. táblázat
Jelöletlen és jelölt birtokos szerkezetek angolban és magyarban

	angol	magyar
Jelöletlen	<i>John's hat</i> <i>The Day of the Jackal</i>	<i>János kalapja</i> <i>A sakál napja</i>
Jelölt	<i>the day of John; the house's door</i>	<i>A napja a sakálnak</i>

Megjegyzendő, hogy a magyar nyelvészeti szakirodalom a jelek szerint keveset foglalkozik a fordított szórendű birtokos szerkezettel. A legújabb összefoglaló jellegű magyar nyelvtanokban nem találunk rá utalást (BENCZÉDY et al. 1991, É. KISS et al. 1998, SZABOLCSI–LACZKÓ 1992, KESZLER 2000, 2006, KESZLER–LENGYEL 2002, JÁSZÓ 2004, TOLCSVAI NAGY 2004, 2005, KIEFER 2006). A *Mai magyar nyelv rendszere* szerint „ez a szórend általában ritkább nyelvünkben, s inkább csak sajátos kiemelő céllal vagy költői szórendi csereként (inverzióként) szokott előfordulni, vagy pedig azért, hogy a megfelelő mellékmondatra rámutató *annak* (*ennek*) utalószó a főmondat végére, a kötőszó elé essék” (TOMPA et al. 1962: 292). Nyilvánvaló viszont, hogy a jelölt, fordított szórend nem csak a költői nyelvhasználatban fordul elő, hanem spontán beszédben és írásban is, főleg a beszédtervezés bizonytalanságai és lassúsága miatt, illetve a topikalizációval („kiemelő céllal”) összefüggésben is. Előfordul, hogy a beszélő csak a birtokszót akarja említeni, és utólag jut eszébe, hogy a beszédpartner a birtokos nélkül ezt nem tudja azonosítani, ezért nevezi meg utólag a birtokost. Ha a monitor érzékeli, hogy a kimondott szerkezet – indokolatlanul – jelölt szórendű, a beszélő akkor sem mindig javít, mivel kommunikációs célját az optimálistól eltérő szórend ellenére is többnyire eléri. Így például a jelen szerző a következő mondatot jegyezte egy nemrég (VINCZE 2015) elhangzott előadásban:

- (2) (ez a gondolat) „*Örök magyar diákok*” c. művében mutatkozik meg *Karácsony-nak*.

Mivel az előadás Karácsony Sándorról szólt, az előadó eredetileg nem akarta ismételtelen megnevezni, később azonban feltehetőleg úgy gondolta, hogy mégis egyértelműbb, ha megismétli a nevet.

Míg a jelölt szórendű birtokos szerkezet indokolatlan használata látható módon nem hiúsítja meg a megértést, a tapasztalat szerint megnehezíti, mivel nem felel meg

a relevancia elvének: a szokásostól való eltérés többlet-feldolgozási igényét nem el-
lensúlyozza többletjelentéssel.

4. Az angol *of*-szerkezet fordítása

Az *'s*-birtokos fordítása (mivel a magyarral egyező szórendű) még kezdő szinten sem okoz problémát. Önmagában az *of*-szerkezet sem: a tapasztalt fordítók automatikusan megfordítják a szórendet. Az ilyen egyszerű átváltások a tapasztalt fordítók procedurális tudásának részét képezik. Nehézség legfeljebb akkor jelentkezik, ha a mondat szerkezete miatt a szórend megfordítása nehézségekbe ütközik, például ha a szerkezet egy bonyolult, nagyobb egység részét képezi.

Nyelvtanulóknál vagy kezdő, tapasztalatlan fordítóknál erősebb a forrásnyelvi interferencia, ezért – a tapasztalatok szerint – gyakrabban előfordul az angol szerkezet szórendjének követése olyan esetekben is, amikor a birtokos szerkezetnek jelöletlennek kellene lennie. Azt is feltételezhetjük, hogy blattolás, illetve tolmácsolás során tapasztalt fordítók és tolmácsok is hajlamosabbak az angol szórendet követni (ami a monitor-modell egyik bizonyítéka is lehet; vö. (TIRKKONEN-CONDIT 2002, 2004, 2005, MOSSOP et al. 2005, ENGLUND DIMITROVA 2005, 2007). A nyelvtudás és a fordítói képzettség hiánya, illetve az időhiány miatt tehát növekszik az interferencia lehetősége. Ennek ellenére feltételezhetjük, hogy tapasztalt fordítóknál nem, vagy csak elvétve fordul elő a birtokos szerkezet szórendjével kapcsolatos diskurzustranszfer, és így nem tekinthető a fordításnyelv, sem a diskurzustranszfer jelentős összetevőjének. Ugyanakkor a nyelvtanulók, illetve kezdő, tapasztalatlan fordítók fordításaiban, amennyiben ezeket a fordításokat is besoroljuk a *fordított szövegek* kategóriájába, ezt a jelenséget is figyelembe kell vennünk.

5. Előzetes vizsgálatok

A fent leírtak alapján úgy gondolom, hogy a fordított szórendű birtokos szerkezetek előfordulását mint a fordításnyelv egyik összetevőjét érdemes megvizsgálni. A jelen tanulmány keretében több előzetes vizsgálatot végeztem, amelyeknek a célja első-sorban a jelenség előfordulásának regisztrálása volt. A jelenség mértékét további vizsgálatokkal lehet felmérni.

5.1. Szövegvizsgálatok

Három, könyv formában megjelent fordítás egy-egy fejezetét, illetve három szakfordítói képesítő fordítást vizsgáltam meg, a keresőbe beütve a -nak végződést, és a találatokat egyenként átvizsgálva. A találatok nagyobbik része természetesen nem birtokos szerkezet volt, illetve nem jelölt szórendű birtokos szerkezet volt. A szövegek adatait a következő táblázat tartalmazza (a teljes bibliográfiai adatokat a Források c. rész közli).

2. táblázat
A vizsgált szövegek terjedelme

Könyv(részlet)ek	Szavak száma	Leütések száma szóközökkel
Emutenyésztés	37 667	271 385
Reológia	42 214	329 106
Makroökonómia	22 962	166 495
Szakdolgozatok		
(Városok Kínában)*	1 940	14 569
(A görög válság)*	2 264	15 937
(Az e-könyvek piaca)*	2 116	15 662

*A fordított szövegek témájának megjelölése.

5.1.1. Megjelent fordítások

Az első két szöveget nem hivatásos fordítóként dolgozó szakember fordította. Az emutenyésztésről szóló szövegben egy olyan mondatot találtam, amelyben a fordított szórend minden jel szerint indokolatlan:

- (3) *Ha nem adnak hangot, akkor csak manuálisan lehet megállapítani a nemét a madárnak.*

Ugyanakkor több olyan mondat is volt (összesen 7), amelyben a fordított szórend elfogadhatónak tűnik:

- (4) *Nagy, „közösségi karámokban” történő csoportos tenyésztés hatékony módja a madarak nagy mennyiségű, kereskedelmi célokra szolgáló tenyésztésének.*
- (5) *A csibe súlya rendszerint 0,67-a a kezdeti tojás-súlynak.*
- (6) *A csoportos tenyésztés a legjobban az azonos korú madarak között működik, és jelenleg kedvelt módszere a fiatal, nem bizonyított madarak, mint pl. „két éves kor előtt álló” (az emuk a kikelés utáni második telükhöz érnek) csoportok, tenyésztésének.*
- (7) *Az emuk, csakúgy mint a tyúkok vagy a pulykák, nagyon jó gazdasági állatok, mert „határozatlan tojók”, vagyis nincs meghatározott száma a tojásoknak, amiket a költési időszakban tojnak.*
- (8) *Az emutojás héja, ami majdnem 20%-a a tojás térfogatának (összehasonlítva a tyúktojással, aminek a héja csak 10%-át teszi ki a tojásnak) jól alkalmazkodott a nedvesség tojásból történő túlzott elpárologtatásának redukálásához.*
- (9) *Van egy sokkal fontosabb oka is a megfelelő tojásforgatásnak.*

A fenti példákból úgy tűnik, hogy a fordított birtokos szerkezet elfogadható a birtokos eset partitivuszi jelentése, továbbá a *módja*, *módszere* és *oka* főnevek topicalizációja esetén.

A második megjelent fordításban (*Introduction to Rheology*) 5 olyan mondat fordult elő, amely fordított szórendű birtokos szerkezetet tartalmazott:

- (10) *A három modell-paraméter megfelelő választásával lehetőség van két olyan alternatív rugó-dugattyú modellt létrehozni, amelyeknek mechanikai viselkedése megfelel a (3.15) egyenletnek. Az egyik egy egyszerű bővítése a Kelvin-, a másik a Maxwell-modellnek a 3.5. ábrának megfelelően.*
- (11) *A szomszédos molekula egy bizonyos pontban átmetszi ezt a síkot (lásd a bal oldali részét az ábrának).*
- (12) *...akkor mindig lesz egy olyan törekvése a szuszpenzióknak, hogy visszatérjenek, relaxáljanak egy ilyen elrendezés felé.*
- (13) *Sok diszperzió deformálható részecskékből áll, a legnyilvánvalóbb példái ennek az emulziók és a vér.*
- (14) *Egyszerű (de helytelen!) módja a probléma megkerülésének az x^i elmozdulási funkció bevezetése.*

Ezek közül az első indokolatlannak tűnik, tehát az interferencia hatását mutatja, a második partitívuszi jelentést fejez ki, az utolsó kettő pedig a birtokszó topicalizációjának tekinthető.

A harmadik fordításban (*Macroeconomics*) egy olyan fordított szórendű birtokos szerkezetet találunk, amely indokolatlannak tűnik, bár magyarázható azzal, hogy így a birtokosra vonatkozó mellékmondat közvetlenül a birtokszót követi.

- (15) *A foglalkoztatottságban bekövetkező ingadozások tükörképei a munkanélküliségi ráta (unemployment rate) ingadozásának, amely százalékosan fejezi ki azoknak a munkásoknak az arányát, akik nem dolgoznak, de munkát keresnek.*

Ebben a szövegben bőségesen találunk olyan példákat, amelyekben a fordított szórendű birtokos szerkezet a partitívuszi jelentéshez kapcsolható:

- (16) *Ez a termelés és a foglalkoztatottság közötti, a gazdaság ingadozásaikor tapasztalt szoros kapcsolat egyike a makroökonómia kulcsfontosságú megállapításainak.*
- (17) *A tőkeállomány növekedése egyike ezeknek a tényezőknek: a munkások több tőkével magasabb kibocsátási szintet képesek elérni.*
- (18) *A monetáris rendszer csak egyike azoknak a társadalmi intézményrendszereknek, megállapodásoknak, amelyek minden civilizációban megjelennek.*
- (19) *Ennek során látni fogjuk, hogy a monetáris rendszer lényeges és érdekes része a gazdaságnak, és makroökonómiai szerepétől eltekintve is érdemes vele foglalkozni.*
- (20) *Mivel a bankoknál elhelyezett betétek részei a pénzkínálatnak, meg kell vizsgálnunk, a Fed lépései milyen hatással vannak ezekre a betétekre.*
- (21) *De a bankok makroökonómiai szempontból is fontosak, mivel forrásaik (a betétek) részei a pénzkínálatnak.*

- (22) *Ha a család kétszer utaltat át pénzt a csekkszámlára, egyszer a hónap elején, és egyszer a hónap közepén, ahogy az a 14-l. B grafikonból látható, akkor az egyenleg átlaga fele az egyszeri átutalás esetén kialakuló átlagnak.*
- (23) *Általában véve, az M pénzmennyiség átlaga, fele az egy alkalommal a takarékszámláról a csekkszámlára átutalt összegnek.*
- (24) *A nagycímletű papírpénzek hatalmas inaktív állománya nyilvánvalóan jelentős részét képezi a teljes pénzkeresletnek.*
- (25) *A politikailag instabil országokban az amerikai valuta az egyik legbiztosabb módja a vagyontartásnak.*

5.1.2. Szakdolgozatok

Három szakdolgozat angol–magyar fordítását vizsgáltam meg. Ezeket a fordításokat 2012-ben, illetve 2014-ben nyújtották be a KJF posztgraduális képzésében részt vevő hallgatók. A szakdolgozati fordítások megszabott terjedelme 10 000 betűhely (+/– 10%).

A három dolgozat közül az egyikben három példát találtam fordított szórendű birtokos szerkezetre, a másik kettőben egyet-egyet:

- (26) *20 millió ember teljes városi rangra emelésének tényleges éves költsége 0,1%-a lenne a 2013-as GDP-nek.*
- (27) *A földterületek megkaparintása egyszerű módja a készpénzszerzésnek vagy a kölcsönfedezet biztosításának, és az 1990-es évek óta a helyi önkormányzatok körében kedvelté is vált.*
- (28) *Alkalmanként a kilakoltatások az előidézői a nagyszabású tiltakozásoknak, azonban az erőszakos fellépés elrettenti a földműveseket a nagyobb ellenállástól.*
- (29) *Jövő év júliusában lesz az első értékelése a kormány munkájának, amikor kiderül, hogy a görögök a kívánt úton haladnak-e.*
- (30) *...valamint ő a szerzője az Amazonról szóló The Everything Store („Az üzlet, ahol minden kapható”) című új könyvnek is.*

A fenti mondatok közül a harmadik és a negyedik tűnik indokolatlannak, interferenciális eredetűnek.

5.2. Hallgatói szinkrontolmácsolás vizsgálata

Feltételeztem, hogy a fordított szórendű birtokos szerkezet az idő rövideége (és a hallgatók tapasztalatlansága) miatt gyakrabban fordul elő blattolásban és szinkrontolmácsolásban. Ezért megvizsgáltam három 23 perces angol szöveg magyarra szinkrontolmácsolást felvételét is. A felvétel az ELTE FTT EU-s konferenciatolmács szakirányú továbbképzés hallgatóinak szinkrontolmácsolási gyakorlatán készült 2015. október 13-án 7 hallgató részvételével. (A felvételeket dr. Horváth Ildikó készítette és bocsátotta rendelkezésemre.) A 7 közül 3 (24–35 év közötti) tolmácsjelölt

nő felvételét tanulmányoztam át. A résztvevők egy nem túl gyors ütemű konferenciaelőadást tolmácsoltak, amely a szegénység problémáiról szólt.

Az angol szövegben mintegy 40 db *of*-prepozíciós szerkezet fordult elő. (A pontos szám megállapítása nehézségekbe ütközik, mivel esetenként nehéz eldönteni, hogy egy adott kifejezést birtokos szerkezetnek tekintsünk-e (*severe deprivation of basic human needs, the likes of the US, overall picture of poverty, a fortune of 67 bn, a man of 47 years of age*).

A 3 tolmácsolt szövegben tehát elvileg 120 alkalom volt arra, hogy a tolmácsjelöltek az *of*-szerkezetet a (jelöletlen) magyar birtokos szerkezettel adják vissza. Ténylegesen azonban erre csak 23 alkalommal került sor, mivel a hallgatók kihagytak egyes szavakat és mondatokat, összevontak, illetve a birtokos szerkezetet más szerkezetekkel fordították. Néhány példa:

- (31) Szavak kihagyása: *even in this area of Africa – és végre ezen a területen is; question of mobile phones – a mobiltelefonokat (említeném);*
- (32) Összevonás: *in the opening few minutes of the speech a következő néhány percben*
- (33) Deverbális főnév igésítése: *reduction of poverty – hogy csökkenjen a szegénység*
- (34) Melléknévesítés: *a new generation of medicines – új generációs gyógyszereket.*

A három tolmácsolt szövegben összesen 3 fordított szórendű birtokos szerkezetet azonosítottam, de ezek közül egyik sem tűnik indokolatlannak:

- (35) ...44%-a az embereknek ...
- (36) ...csak az egyik példája azoknak a gazdagoknak, akik sok... akik rengeteg pénzt adnak el...
- (37) ...a B... alapítvány az egyik legnyilvánvalóbb példája lenne ennek a filantrópiának.

5.3. Nyelvtanulók fordítási feladata

Egy szakdolgozat keretében (BOLLÁNÉ LAPIS 2014) a szakdolgozó angolul tanuló, haladó szintű általános iskolásokkal végeztetett fordítási feladatot. A fordításokban négy fordított szórendet azonosított:

- (38) *the opening ceremony of the carnival – nyitó ünnepsége a karneválnak (2x)*
- (39) *the elected leader of the Republic of Venice – választott vezetője a Velencei Köztársaságnak*
- (40) *the rich cultural traditions of the city of Venice – megőrzi a gazdag kulturális hagyományait Velencének*

Ugyanezen szöveget fordíttatta felnőttekkel is, itt kétszer fordult elő fordított szórend:

(41) *the heart of the carnival events – a szíve a karneváli rendezvényeknek*

Ezekben a mondatokban a jelölt szórend használata egyértelműen interferenciális hatásnak tulajdonítható, és a fordított szöveg rövidségét tekintve jelentős mértékűnek mondható.

Összegzés

Az elemzett fordított szövegek alapján megállapítható, hogy a fordított szórendű birtokos szerkezet, ha nem is gyakran, előfordul fordításokban, mind a nyelvtanulók, mind a fordítóképzésben részt vevő hallgatók, mind a hivatásos és nem hivatásos fordítók munkájában. A jelenség mértékét az egyes esetekben további vizsgálatokkal kell megállapítani. Képzésben részt vevő tolmácsjelöltek szinkrontolmácsolási gyakorlatában lényegében nem fordult elő indokolatlan fordított szórend, feltehetően azért, mert a birtokos szerkezet fordítására sok más módszert (kihagyás, összevonás, szerkezeti átalakítás) is használtak.

A vizsgálat szerint a magyar nyelvben a jelölt birtokosi szórend nem csak költői inverzióként fordul elő, hanem gyakori a partitívuszi jelentéssel, illetve egyes szavak topikalizációjával kapcsolatban is.

További kutatási lehetőségek

A jelen vizsgálat arra utal, hogy érdemes lenne a birtokos szerkezet szórendjének kérdését nagyobb korpuszon vizsgálni, összehasonlítva a jelölt szórendű birtokos szerkezet előfordulását nem fordított és fordított magyar irodalmi és szakszövegekben, kezdő és haladó szintű nyelvtanulók, illetve képzésben részt vevő fordítójelöltek munkájában. Ugyancsak érdemes lenne a jelölt birtokos szerkezet előfordulási gyakoriságát időhiányos fordítási körülmények között vizsgálni (ugyanazon fordítók fordítása és blattolása, képzett és képzésben részt vevő tolmácsok szinkrontolmácsolása).

Ugyancsak érdemes lenne az egyszeresen és a kétszeresen jelölt (-nak) birtokos gyakoriságát megvizsgálni fordított és nem fordított magyar szövegekben. Ha kiderülne, hogy a kétszeresen jelölt birtokos gyakoribb fordított szövegekben, az az explicitációs hipotézist támasztaná alá.

Fontos lenne azt a kérdést is vizsgálni, hogyan hat a fordított szórend a feldolgozásra, elkülönítve azokat az eseteket, amikor a fordított szórend indokolt azoktól, amikor indokolatlan. A fordított birtokos szórend feldolgozásához feltehetően hosszabb idő kell. Ez azonban csak feltételezés, és a fordításnyelv fogalmának pontosítása érdekében (amely a nehezebb feldolgozhatóság feltételezésén alapul) kívánatos lenne a feltételezéseket empirikus kutatási eredményekkel is alátámasztani.

Irodalom

- BAKER, Mona 1993. Corpus Linguistics and Translation Studies – Implications and Applications. In: BAKER, Mona–FRANCIS, G.–TOGNINI-BONELLI, E. (eds.) *Text and Technology: In honour of John Sinclair*. 233–50.
- BALASKÓ Mária 2007. A fordításnyelvről, avagy a flamand szőnyeg láthatatlan szálaról. In: HELTAI Pál (szerk.) *Nyelvi modernizáció. Szaknyelv, fordítás, terminológia. A XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Gödöllő, 2006. április 10–12. Pécs–Gödöllő: MANYE–Szent István Egyetem. 3/2. kötet. 159–166.
- BALOGH Judit 1999. A jelző és az értelmező jelző. *Magyar Nyelvőr*. 123. évf. 191–207.
- BENCÉDY József–FÁBIÁN Pál–RÁCZ Endre–VELCSOV Mártonné 1991. *A mai magyar nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- BOLLÁNÉ LAPIS Brigitta 2014. *Genitive Constructions in Translated Hungarian*. Szakdolgozat, Budapest: KJF.
- É. KISS Katalin–KIEFER Ferenc–SIPTÁR Péter 1998. *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris.
- ENGLUND DIMITROVA, Brigitta 2005. *Expertise and Explication in the Translation Process*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- ENGLUND DIMITROVA, Brigitta 2007. That’s Close! On translators, interpreters, researchers, texts – and their interrelations. Elhangzott az *Why Translation Studies Matters* c. V. EST kongresszuson 2007. szeptember 3-án, Ljubljanában. Videó-előadásként: http://videlectures.net/est07_englund_dimitrova_tct/
- HELTAI Pál 2004. Mitől fordítás a fordítás? In: FEKETÉNÉ SILYE Magdolna (szerk.) *Porta Lingua: Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen: DE ATC. 203–216.
- HELTAI Pál 2008. Kollokációk a szakfordításban. In: SÁRDI Csilla (szerk.) *Kommunikáció az információs technológia korszakában. A XVII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai*. Siófok, 2007. április 19–21. Pécs–Székesfehérvár: MANYE–Kodolányi János Főiskola. 4/1. kötet. 101–110.
- JÁSZÓ Anna 2004. *A magyar nyelv könyve*. Budapest: Trezor.
- KESZLER Borbála–LENGYEL Klára 2002. *Kis magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KESZLER Borbála (szerk.) 2006. *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- KIEFER Ferenc 2006. *Magyar Nyelv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KLAUDY Kinga 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- KLAUDY Kinga 2002. *Bevezetés a fordítás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- MOSSOP, Brian 2003. An Alternative to “Deverbalization” [Strange Words: Translating as Peculiar Language Production]. <http://www.geocities.com/brmossop/Deverbalization.htm>

- MOSSOP, Brian–GUTT, Ernst–August–PEETERS, Jan–KLAUDY, Kinga, SETTON, Robin–TIRKKONEN-CONDIT, Sonja 2005. Back to Translation as Language. *Across Languages and Cultures*. Vol. 6. No. 2. 143–172.
- PÁPAI Vilma 2001. *Az explicitációs hipotézis vizsgálata*. Doktori disszertáció. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- PAWLEY, Adrian–SYDER, F. H. 1983. Two puzzles for linguistic theory: nativelike selection and nativelike fluency. In: RICHARDS, J. C.–SCHMIDT, R. W. (eds.) *Language and communication*. London: Longman. 191–22.
- ROBIN Edina 2014. *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben*. Doktori disszertáció. Budapest: ELTE.
- SZABOLCSI Anna–LACZKÓ Tibor 1992. A főnévi csoport szerkezete. In: KIEFER Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TIRKKONEN-CONDIT, Sonja 2002. Metaphoric Expressions in Translation Processes. *Across Languages and Cultures*. Vol. 3. No. 1. 101–116.
- TIRKKONEN-CONDIT, Sonja 2004. Unique items – over- or under-represented in translated language? In: MAURANEN, Anna–KUJAMÄKI, Pekka (eds.) *Translation Universals – Do They Exist?* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 177–184.
- TIRKKONEN-CONDIT, Sonja 2005. The Monitor Model Revisited: Evidence from Process Research. *Meta*. Vol. 50. No. 2. 405–414.
- TOLCSVAI NAGY Gábor 2004. Vázlat a birtokos szerkezet jelentéséről. In: CSEPREGI Márta–VÁRADY Eszter (szerk.) *Permiek, finnek, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára. Urálistikai Tanulmányok 14*. Budapest: ELTE BTK Finnugor Tanszék. 390–397.
- TOLCSVAI NAGY Gábor 2005. A magyar birtokos szerkezet jelentéstana, kognitív keretben. In: KERTÉSZ András–PELYVÁS Péter (szerk.) *Tanulmányok a kognitív szemantika köréből. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 43–70.
- TOMPA József 1962. A szószerkezetek. A jelző. A birtokos jelző. In: TOMPA József (szerk.) *A mai magyar nyelv rendszere. II*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TOURY, Gideon 1993. Still in Search of Laws of Translational Behaviour: Closing in on Discourse Interference. In: KLAUDY Kinga–KOHN János–MOLNÁR Katalin–SZALAI Lajos (eds.) *Transferring necessity...: Current Issues of Translation Theory*. Szombathely. 21–38.
- TOURY, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- VINCZE Tamás 2015. Karácsony Sándor, a diákok barátja. Előadás a Csökmei Kör Megbékélés a „másik emberrel” a családban és iskolában c. konferenciáján, Pécel, 2015. március 22.

Források

- BARNES, H. A.–HUTTON, J. F.–WALTERS, K. 2005. *Bevezetés a reológiába*. (Ford. Tóth Sándor) Veszrém: Egyetemi Kiadó.
- FARAGÓ Ágnes 2014. *Az e-könyvek piaca*. Szakdolgozat. Budapest: KJF.
- HALL, Robert E.–TAYLOR, John B. 2003. *Makroökonómia*. (Ford. Eső Péter és Lóránt Gyöngyi) Budapest: KJK Kerszöv.
- HAVASI-IGNÁCZ Edit 2014. *Városok Kínában*. Szakdolgozat. Budapest: KJF.
- MÁTÉ Anita 2012. *A görög válság*. Szakdolgozat. Budapest: KJF.
- MILNE, Alan Alexander 1987. *A Vörös Ház rejtélye*. (Ford. Gábor Magda) Budapest: Kentaur könyvek.
- MINNAAR, Maria 2002. *Emu tenyésztők kézikönyve. Gazdaságos módszerek emukhoz, struccokhoz és nandukhoz*. (Ford. Bálint Csaba) Tata: Pannon Emu egyéni vállalkozás.

FÜGGELÉK: A nyelvtanulók által fordított szöveg (BOLLÁNÉ LAPIS 2014)

Carnival season around the World

The iconic Venice Carnival dates back to the Middle Ages and the 16th century was its golden age, but *the tradition of a winter feast* with masks is even more ancient and it goes back to Roman times. *The fall of the republic of Venice*, conquered by Napoleon in 1797, led to *the decline of this tradition* and under Austrian rule the carnival was banned. It is hard to imagine that the world-famous carnival was revived 180 years later, in 1979, in an attempt to recreate *the magic of an ancient festival* and conserve *the rich cultural traditions of the city of Venice*.

The Venice carnival begins two Saturdays before Ash Wednesday, finishing on Fat (Shrove) Tuesday and has a central theme each year, which is reflected in costumes, performances, music and food as well.

The 'Angel's Flight' is *the opening ceremony of the carnival* and it is a traditional homage to the Doge, who used to be *the elected leader of the Republic of Venice*. The crowds witness *the spectacular flight of a secret guest of the City of Venice* from the top of the bell tower of San Marco to the centre of the square. Piazza San Marco is *the heart of the carnival events*, with organised and improvised street performances.